

УДК 28.283/289: 72.726

І. О. Бондар
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РЕЦЕПЦІЯ ЛЮТЕРАНСЬКИХ ІДЕЙНИХ ЗАСАД У ГЕНЕЗИ АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ КУЛЬТОВИХ СПОРУД: РЕЛІГІЄЗНАВЧО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджуються цікаві та складні феномени духовної культури, якими є релігія та культура. Проаналізовано вплив ідейних засад лютеранського віросповідання на зміни в основних тенденціях розвитку архітектурних стилів на прикладах детальної характеристики протестантських культових споруд XVI-XVIII ст. Основна увага приділяється виявленню тісних взаємозв'язків між змінами в християнській богословській концепції під впливом лютеранства та розвитком художньої культури Північного Відродження, що в подальшому мало всесвітнє мистецьке значення. Визначено провідні тенденції генези протестантської архітектури на сучасному етапі.

Ключові слова: архітектура, бароко, Біблія, Бог, богослов'я, Відродження, готика, гуманізм, лютеранство, протестантизм, релігія, Реформація.

Протестантизм сьогодні детально і глибоко вивчений як релігійне вчення. Однак дана релігійна конфесія, безумовно, є і феноменом культури, що кардинально вплинула на становлення сучасної цивілізації.

Під впливом Реформації народжуються нові прогресивні тенденції в різноманітних галузях культури (літературі, музиці, живопису, скульптурі і т. п.), що визначено як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками історії протестантизму. Традиційно дослідження релігієзнавців, істориків, мистецтвознавців зауважують, що в протестантських країнах взагалі, і зокрема у Німеччині, «спостерігається занепад образотворчого мистецтва, що тривало до початку XIX ст.» [5, 131], «на цілі століття німецьке мистецтво було викресленим з числа провідних у Європі [8, 144]. Безумовно, релігійні війни не могли стимулювати бурхливий розвиток різноманітних мистецьких форм. Але ми не можемо з даною тезою погодитися, оскільки саме XVI ст. ознаменувалося розквітом точних наук, винахідництва, техніки, більш того, прикладні мистецтва досягли в цей час значної досконалості. В цьому сенсі цікавим об'єктом для дослідження є архітектура, оскільки саме цей вид мистецтва зосереджує в собі, з одного боку, образність, художність і естетизм, а з іншого – прагматизм, точність, розрахунок.

Церковна архітектура створює естетичне середовище, стає необхідним естетичним фоном, який з'єднує у єдине ціле всю систему

художнього впливу. Зв'язок християнських релігійних основоположень з такою формою образотворчого мистецтва, як архітектура, можна простежити за багато століть до Реформації. Але у архітектури даного проміжку часу безумовно були певні особливості, обумовлені трансформаційними процесами у християнській теології. Тому треба зазначити, що не можна різнопланово схарактеризувати Реформацію не торкаючись питань розвитку тих чи інших форм мистецтва, в тому числі і монументальної архітектури.

Зауважимо, що в історичному аспекті проблема взаємодії релігійної та художньої свідомості поверхово розглядається в значній кількості робіт з історії світового мистецтва і культури. У філософсько-релігієзнавчому аспекті за минуле століття загальні проблеми взаємодії мистецтва і релігії успішно досліджуються в працях Антоненко В. Г., Карпушина І. І., Угриновича Д. М., Яковлева Є. Г., Тенасе А., Берара П., Лоукоткі І., а у мистецтвознавчому – у працях Бенеша О., Віппера Б. Р., Зарницького С. В., Либмана М. Я., Матвієвської Г. П., Нессельштраус Ц. Г., Шахової К. А. та ін. В них автори приходять до висновків, що протестантизм зробив вагомий внесок у розвиток культури Німеччини та інших країн Європи, вніс суттєві зміни в художнє мислення людства, вступив у складну взаємодію з мистецтвом тих народів, що опинились під його впливом. Дослідженням німецької архітектури займалися такі радянські дослідники, як Бартенев І. А., Гольдштейн А. Ф., Гуляницький М. Ф., Ізергіна А. Н., Маркін Ю. П., Нессельштраус Ц. Г., Ротенберг Е. Й., Чегодаєва Н. М. та ін. Вони зібрали різноманітний фактичний матеріал, проаналізували його з точки зору мистецьких форм і стилів. Теоретичні аспекти визначення основних тенденцій впливу християнської ідеології на мистецтво доби Реформації зазначені в роботах деяких українських науковців, але досить поверхово, оскільки для них це не було основною метою і завданням дослідження. Отже, до сьогодні в Україні відсутні ґрунтовні релігієзнавчі дослідження, які визначають вплив теології протестантизму на формування та трансформацію архітектури, як одного з видів образотворчого мистецтва. Тому сьогодні й виникає потреба в подібному дослідженні. А отже, метою даної статті є вивчення змін у архітектурних формах культових споруд під впливом реформаційних ідей М. Лютера та його послідовників.

Перш за все, варто зазначити, що зодчество є найбільш сталим, повільним та консервативним видом образотворчого мистецтва, що обумовлено, з одного боку, хронологічною тривалістю процесу будівництва, а з іншого, значними капіталовкладеннями в дані витвори художнього виробництва. З іншого боку, архітектура найбільш тісним чином пов'язана з життям свого часу, тому в ній у повній мірі виражається характер епохи. Архітектура як мистецтво є важливою складовою частиною культури, але окрім сприйняття її як одного з видів мистецтва,

не можна забувати про виконання нею завдань практичної діяльності, що виконують нагальні життєві потреби людей. Художні образи архітектури здійснюють вплив на психіку людей, і навпаки.

В оцінці мистецтва Північного Відродження авторитетний дослідник, представник віденської школи мистецтвознавства Отто Бенеш базується на тому, що в цей період стався «великий переворот європейської ідеології», і, відповідно, обумовлює тенденції розвитку ренесансного мистецтва «трьома головними течіями ідейного життя XVI ст. – гуманізмом, Реформацією і новою наукою» [1, 12]. Нагадаємо, що протестантська архітектура починається з 1517 р., власне з Реформації. В цей час посилюється централізація держав, відбувається стрімкий розвиток наук, небогословських знань; католицька церква роздає індульгенції, а католицькі Собори настільки пишні, що стають більше схожими на палаци.

За часів появи і розвитку Реформації протестантськими ставали в основному старі церкви, що спочатку будувалися як католицькі та носили в своєму образі класичний католицький символізм. Лише в тих храмах, які зводилися вже безпосередньо як протестантські (лютеранські зокрема), почала розвиватися своя символіка, пов'язана з доктринами протестантизму. В них присутня тільки одна вертикальна домінанта-вежа, бо згідно з четвертою доктриною протестантизму *Solus Christus*, Христос – єдиний посередник між Богом і людиною, тому порятунок можливий тільки через віру в нього.

На думку радянського мистецтвознавця Яковлева Є. Г., «художньо-релігійний канон є історичною стадією розвитку майже всіх культур в епоху середньовіччя, що долається подальшим духовним розвитком суспільства» [10, 260]. Тому ще задовго до епохи Реформації канони християнського архітектурного ансамблю (православного і католицького) з великими площинами нефів і зовнішніх стін храму значною мірою давали можливість для домінування зображувальних елементів у синтезі мистецтв (вітражі, фрески, мереження). Але це однозначно суперечило лютерівським ідеям «дешевої церкви». Храм віднині ставав лише молитовним зібранням (за типом синагоги), в ньому віднині лише читають і коментують Біблію, відправлення культу стає суворим і значно спрощується, тому й роль мистецтва в ньому зводиться до мінімуму [12]. На думку Лютера, «називають зазвичай церкву домом Божим не тому, що там присутній Бог, а тому що там слухають і проповідують Слово Боже. Одне лише Слово Боже робить місце святим... І якщо Слово Боже проповідувалося б під зеленою липою або на лузі, то це саме б місце називалося б обителлю Божою, оскільки тут царить само Слово Бога» [6, 105].

В архітектурі міських соборів дореформаційної Німеччини ще в XIII-XIV ст. чітко простежується готичний стилістичний напрям. Реформація не означала появу докорінно нових, невідомих раніше

архітектурних форм. Основні її елементи збереглися, але вони отримали нові якості, що відображали ідеологію буржуа. Перенесення лютеранством уваги віруючого з культу й обрядовості на проповідь і особисту віру призвело до певних змін у релігійно-художній цілісності. Це було в певному сенсі продовженням лінії розвитку готичної архітектури, але, безумовно, в іншій трактовці та в іншій композиції.

Західна Німеччина вважається корінним районом для готики, але майже повсюдно цей стиль проявився не як стиль архітектури, а як стиль архітектурного оформлення. Це не одне й те ж саме. На фасаді будинку, що представляв собою просту цегляну коробку, можна за допомогою штукатурки та накладних деталей зобразити будь-який стиль, в тому числі й готичний. Майже в усіх країнах Західної Європи ще в XIV-XV ст. розповсюдилася мода при будівництві культових споруд зображати готичний стиль, але це не готика, а псевдоготика. Фасади та інтер'єри будівель одягнені в готичне вбрання: вікнам надано стрілчастої форми, поверхня стін ззовні та всередині понад міри оснащені вертикалями, склепіння покриті стрілчастими сплетіннями різноманітних малюнків, що не мало конструктивного сенсу. Але в Німеччині вже з кінця XV ст., порівняно з іншими країнами, декор використовується помірно, фасади та інтер'єри також позбавлені прикрас.

Прикладами північно-німецької готики в Гамбурзі є: церква Санкт Катаринен, яка була побудована ще в 1350-1426 рр., але вже в 1657-1658 рр. доповнена баштою заввишки 105 м; церква Санкт Міхаеліс, побудована в 1751-1762 рр. (архітектори Е. Г. Зоннін та І. Л. Прей), особливістю якої є численні шпилі; а також церква Санкт Ніколаї, що була зразком північно-німецької готики періоду її розквіту, а в 1846-1863 рр. була відбудована в стилі псевдоготики (архітектор Г. Скотт). Ці споруди здійснили значний вплив на архітектурний обрис багатьох приватних будинків даного міста. Пізньоготична традиція в цей період залишалася досить життєздатною, хоч провідної ролі вже і не відігравала, проте «її протистояння з італійським мистецтвом призвело до свого роду Столітньої війни стилів, яка завершилася лише з появою на початку XVII ст. бароко як інтернаціонального художнього напрямку» [11, 273].

Таким чином, архітектура продовжувала розвиватися в рамках готичного стилю, але в поєднанні з італійсько-античними тенденціями. Справа не лише в тім, що готика асоціювалася з католицизмом, а й у тому, що цей стиль виражав напругу, подолання, боротьбу, внутрішній простір будівлі був динамічним. А класика в ренесансній трактовці виражала ясність, чіткість, визначеність, заспокоєність, простір чітко обмежувався та набував рис статичності. Характерними рисами класицизму є врівноваженість композиції фасадів, строгість і чіткість образів, ясність організації внутрішнього простору, чіткість загальної зовнішньої форми будівель, використання архітектурних форм античності.

Одночасно створювалися й нові форми, виникали об'ємно-планувальні прийоми, які відповідали новим умовам та необхідні були при будівництві будівель нових типів, яких не було до того в добу античності, як то лікарні, навчальні заклади, будівлі міських управ, церкви. Первісно нові віяння виявилися в тому, що плани і фасади стали композиційно більш впорядкованими. Класичні форми, що були конструктивними за своїм походженням, застосовувалися в якості накладного оформлення фасадів.

Крім собору, в місті була ратуша – будівля міського управління. Ратуші в різних містах та тим більше в різних країнах досить різноманітні за обрисами. Цей архітектурний тип будівлі не набув характерних композиційних особливостей, але сама споруда чітко виокремлювалася в міській забудові. Обрис багатьох ратуш – одного з характерних типів будівель в містах старої Європи, наочно демонструє свій генетичний зв'язок з архітектурою місцевого житла. А оскільки ратуша була спорудою офіційною, то майстри, що її будували, зазвичай зверталися до якого-небудь «представницького» стилю з метою запозичення прийомів зовнішнього оформлення. Багато ратуш оформлені пластичним декором в готичному стилі. В інших випадках зразком слугували будівлі класичного стилю. В Німеччині стриманість властива місцевій естетичній культурі, та засвоєні майстрами-будівельниками деякі прийоми ренесансу привели до створення особливого німецького стилю, що відрізнявся строгістю та помірністю.

Після початку Реформації в Німеччині в XVI ст., за умов стабілізації політичного життя, інтенсивно розгортається будівництво. Ідеї та форми ренесансу проникали в Німеччину, але відтепер вони виражалися в пристосуванні нових форм, які ставали модними, до декору будівель, побудованими у відповідності зі складеними місцевими традиціями. Однак прийоми ренесансу відігравали позитивну роль: безсистемне планування поступалося місцем регулярності, приділялася увага комфорту, якому раніше не надавали значення.

Архітектура Німеччини XVI ст. продовжує називатися ренесансною, але за формальними ознаками і за характером стилю продовжує розвиватися попередній напрям стилю в зодчестві. Оскільки для німецьких архітекторів мистецтво не сприймалося як можливість створення ілюзорного світу, прикрашання дійсності, відходу від реальності, як це робили італійці, воно існувало як засіб пізнання дійсності. «Готичне варварство» стає непридатним. Але невдалою виявилася й спроба повтору німецькими протестантами італійського звернення до «золотого віку» античності, бо на теренах Німеччини не існувало пам'ятників античності, які так надихали італійських майстрів. Огюст Шуазі звертає увагу на те, що «північні школи додають ... дах з крутими скатами, великий готичний щипець, а також ажурну башту зі старовинних середньовічних будівель. Безумовно, цей поривчастий стиль, ці зубчасті щипці, виступи, консолі,

башти, що вимальовувалися в небі, ці сміливі обриси – все це більше підходило для країн півночі, ніж спокійні лінії італійської архітектури, яка потребувала сонячного світла» [9, 640].

Архітектурні форми розробляються в залежності від тих чи інших використовуваних в будівництві матеріалів та засвоєних будівельною технікою конструкцій. Але матеріали і конструкції формують архітектуру не автоматично і не однозначно. Велику роль відіграють сталі архітектурно-будівельні традиції країни. Визначальне значення мають суспільні умови, цілі та завдання, виходячи з яких зодчі застосовували ті чи інші прийоми. Зрештою, архітектуру створює не архітектор, а суспільство через творчу діяльність архітектора. Необхідно зазначити, що класика, яка домінувала в європейській архітектурі аж до ХХ ст., суттєво пригнічувала традиції національного зодчества. Але ця безумовно негативна її тенденція, саме завдяки лютеранству, не відчувалася в Німеччині.

Ще одна особливість – сприятливі умови для монументального будівництва та розвитку архітектури були наявними в багатьох містах, а не лише в «столиці», як це було в Італії. Навпаки, німецькі архітектори, так само як скульптори і художники, поверталися після навчання в рідні міста і зазвичай мали фінансові й творчі можливості для реалізації власних задумів.

Архітектура бароко не знайшла для себе ґрунту в країнах протестантської релігії, що вороже ставилася до католицизму з його естетикою театральної пишної краси, – Англії й Шотландії, Скандинавських країнах, Швейцарії, Німеччині. На цих територіях архітектура відрізнялася стриманістю та простотою.

Бароко спочатку виражало протест подавленої сили та обмеженої свободи (свободомислення та самоуправління), хоч згодом, навпаки, стало вираженням смаків знатних замовників. Бароко – апофеоз багатства, що викликало почуття пошани, розумілося як велич. Багаті фасади та розкішні інтер'єри барочних храмів відповідали католицизму. Бароко – канонічний стиль католицьких храмів. Архітектура набуває нового якісного стану, оскільки, як наголошує Яковлев Є. Г., «...культові споруди, виконані в стилі бароко і класицизму, лише функціонально залишаються культовими; художньо-естетичне значення стає в них визначальним» [11, 260].

У Німеччині політична реакція, яка настала після Реформації, призвела до посилення влади феодалів і клерикалів. У другій половині XVII та першій половині XVIII ст. тут активно ведеться спорудження княжих резиденцій і церков в стилі бароко, а тому саме на цей період припадає розквіт німецького бароко. З визначних творів цього періоду можна назвати Єпископську резиденцію в Вюрцбурзі (1719-1744 рр.), яку побудував Балтазар Нейман. Але строге вирішення плоских фасадів будівлі «приховувало» розкішні інтер'єри з розписами Т'єполо, скульптурою та ліпними прикрасами. Таким чином, мали прояв

наслідування та італійська мода. Тому стиль бароко здійснив певний вплив на архітектуру, але остаточно не прижився. Складність архітектурної пластики та просторових будов стилю бароко не знайшла свого використання в лютеранській Німеччині.

Треба зауважити, що вищезазначені «історичні» архітектурні стилі, що змінювали один одного в Європі, – це специфіка відносно невеликої кількості будівель, тому вони не можуть повноцінно представляти всю спадщину Європи XVI-XVIII ст. Готичний собор в Німеччині був єдиним на все місто, та й то не кожне місто мало такий собор. Ренесанс представлений незначною кількістю будівель лише в деяких містах Італії. Дещо більш чисельні споруди бароко та класицизму.

Християнська церква при будівництві культових споруд орієнтувала архітекторів на іноземні зразки, які належало наслідувати: в протестантських общинах вимагалось будувати храми в романських і псевдоготичних формах, в католицьких – імітувати бароко. З виникненням держави виникає офіційна архітектура, окремі представницькі споруди якої відрізнялися своїм зовнішнім виглядом від масових будівель, з яких, власне, й складався архітектурний образ країни. Офіційна архітектура створювалася спеціально підготовленими майстрами-будівельниками, діяльність і творчість яких заснована на традиціях.

У широкій архітектурній практиці можна часто побачити змішення прийомів офіційного стилю з народною творчістю. При цьому вплив народного зодчества на офіційну архітектуру відносно невеликий, а зворотній вплив досить відчутний, що є закономірним, оскільки остання представляла домінуючу ідеологію. Форми та композиції в народному зодчестві зазвичай більш органічні та природні, ніж в офіційній архітектурі, тому що ідеологічні завдання не відтісняють на другий план практичні. Відсутність відстороненого і холодного професіоналізму, що іноді буває байдужим до практичної суті поставленого завдання, робить цю архітектуру по-особливому людяною, гуманістичною.

Місцеві традиції були самобутніми. У лютеранських країнах Скандинавії та Прибалтики будували переважно з дерева. Зруби вкладали горизонтально, об'єднували їх на розі будівлі взаємним врубанням. З метою економії деревини тут розколювали колоду на дошки та ними заповнювали дерев'яний фахверк. В північних районах Німеччини, де деревина була більш дефіцитною, оскільки тут ліси були в значній мірі вирубані в середні віки, розроблено прийоми улаштування стін будівлі заповненням дерев'яного фахверку дрібним камінням, викладеним на глині, а далі на оштукатурених і побілених фасадах виділялася решітка фахверку. Згодом дерев'яне будівництво витіснялося кам'яним (цегляним), оскільки поступово зникали лісові ресурси, та й стали надавати перевагу зведенню більш капітальних споруд.

Отже, культове будівництво не залишалося осторонь від впливів народного зодчества. Далеко не всі храми будувалися в офіційному стилі. У загальній масі таких церков була меншість, оскільки кожне селище і містечко повинні були мати церкву, а професійні зодчі працювали переважно в столичних та інших великих містах, то повсюди на периферії церкви зводилися місцевими майстрами за допомогою звичних для них традиційних прийомів. Серед дерев'яних культових будівель Європи XVI-XVIII ст. є зразки, що представлені зовсім оригінальною, притаманною лише даній місцевості стилістикою та жодним чином не нагадують який-небудь з офіційних стилів.

У Німеччині архітектура набуває найрізноманітніших форм, вона є багатоманітною, але національна творчість була б більш визначеною, аби не насаджувалися прийоми і форми, що були чужими місцевій архітектурній традиції. Але порівняно з іншими країнами Європи, саме в Німеччині ця тенденція є найменш відчутною.

Взагалі, і сьогодні, на початку XXI ст., протестантська архітектура суттєво відрізняється від католицької. Зовні споруди нерідко мають білі, цегляні, пастельні тони різних, переважно світлих фарб. Часом їх можна відрізнити від цивільних будівель лише за наявністю невеликого хреста. В цьому, власне кажучи, і суть протестантизму – бути ближче до світського життя. Саме тому в протестантизмі дуже важко виділити якийсь один або кілька стилів. Протестантський храм або будинок молитви (така назва зустрічається частіше) з архітектурної точки зору передбачає творчий підхід, поєднуючи в собі еклектичність стилів і напрямів, а також орієнтуючись на архітектурні особливості і культурні традиції тієї країни або тієї місцевості, в якій знаходиться храм. Тому архітектура протестантизму різноманітна, вона набуває відтінки і колорит місцевих будівельних прийомів, архітектурних стилів і напрямів. Храми можуть бути незвичайні, оригінальні і красиві, але частіше за все ця краса полягає в простоті і мінімалізмі архітектурних рішень, адже в цьому проявляється основна особливість протестантської гілки християнської релігії. Але у всіх цих храмах можна знайти загальну ідею, концепт. Протестантські храми пропагують мінімізацію деталей і концентрацію на основному концепті: «Храм не повинен бути довгою дорогою до Бога, а повинен бути місцем зустрічі з ним» [6]. А для цього зовсім не потрібні десятки, сотні, тисячі деталей. Для цього потрібно відсутність темряви і якомога більше світла, як в душах прихожан, так і в самій церкві. Саме тому протестантські храми найчастіше всередині пофарбовані світлими тонами і мають безліч вікон. Це створює відчуття того, що і атмосфера у всьому залі стає світлою, радісною, життєстверджуючою.

Важливим візуальним моментом інтер'єрних рішень сучасного протестантського храму є відсутність вівтаря, що наочно показує суть протестантизму: церква не провідник, не посередник, а лише помічник.

Тому вівтар замінений кафедрою, що означає емоційне і візуальне зближення проповідника з аудиторією, що є «рівним серед рівних».

У протестантському храмі дуже багато місць для сидіння прихожан, власне вони і займають більшу частину простору, що в поєднанні з тим фактом, що в храмі практично відсутні ікони й образи, свідчить про те, що самі по собі культові предмети в храмі не мають без присутності Бога і людини священної значимості. Світло з вікон падає прямо не на килимову доріжку, а на лавки і на кафедру, а це означає, що головне в протестантизмі – діалог пастора і прихожан. Тобто, метафорично кажучи, люди освячують храм своєю присутністю, а не храм освячує людей своїм архітектурним виглядом і внутрішніми прикрасами.

Протестантизм прагне захистити людину від жорстокого й підступного світу. Тому надважливою є теза про головне візуальне завдання протестантських храмів – визначення і зрівняння людей в прагненні до Бога. Протестантський храм виражає прямий діалог людини і Бога, без посередника.

Отже, виникнення реформаторської течії в християнській релігії та відповідна реакція католицької контрреформації суттєво вплинули на розвиток культури в країнах Європи в XVI-XVIII ст. Це була не лише спроба переосмислення і подолання «високого» Середньовіччя, але і побудова нових, демократичних цінностей, що формувалися в межах релігійного світогляду. Вимоги нової реформаційної теології призвели до формування місцевих шкіл, в тому числі й німецької національної архітектурної школи у XVI-XVIII ст., які є синтезом декількох загальних стилів з систематичним використанням особливостей місцевих традицій і народного зодчества. Таким чином, в країнах Західної Європи протестантські собори являють собою вагомий пласт культової архітектури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенеш О. Искусство Северного Возрождения. Его связь с современными духовными и интеллектуальными движениями / Отто Бенеш. – М.: Искусство, 1973. – 222 с., ил.
2. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства / Борис Робертович Виппер. – М.: Изобразительное искусство, 1985. – 288 с.
3. Карпушин И. И. Искусство и религия: Истоки и грани взаимодействия / Иван Иванович Карпушин. – М.: Педагогика, 1991. – 160 с.
4. Культура эпохи Возрождения и Реформации / [отв. ред. В. И. Рутенбург]. – Л.: Наука, 1981. – 265 с. (Академия наук СССР).
5. Либман М. Я. Искусство Германии XV – XVI вв. / Михаил Яковлевич Либман. – М.: Изд-во «Искусство», 1964. – 248 с.
6. Лютер М. Избранные произведения / Мартин Лютер. – СПб.: Логос, 1994. – 386 с.
7. Религия в истории и культуре / [ред. М. Г. Писманик, М. Г. Нечаев, А. В. Жохов, В. Д. Чупин] – Пермь: Книжный мир, 1995. – 304 с.

8. Синюков В. Д. Немецкое искусство в последюреровскую эпоху и церковная реформа Мартина Лютера / В. Д. Синюков // Советское искусствознание – 81 / В. Д. Синюков. – М., 1982. – Вып. 2. – С. 130-147.

9. Шуази О. История архитектуры. Т. 2 [Текст] / Огюст Шуази; [пер. с франц. Е. Г. Денисовой; Общ. ред. Ю. К. Милонова, А. А. Сидорова]. – М.: Издательство Всесоюзной академии архитектуры, 1937. – 694 с.

10. Яковлев Є. Г. Мистецтво і світові релігії / Євген Георгійович Яковлев. – М.: Вища школа, 1985. – 223 с.

11. Янсон Х. В. Основы истории искусств / Х.В. Янсон, Э.Ф. Янсон; [пер. с англ.]. – СПб.: Азбука-классика, 2002. – 544 с.: ил.

12. Biblia w kulturze europejskiej. – Warszawa, 2007. – 364 s.

РЕЗЮМЕ

И. А. Бондарь. Рецепция лютеранских идейных принципов в генезисе архитектурных форм культовых сооружений: религиозно-культурологический аспект.

В статье исследуются интересные и сложные феномены духовной культуры, которыми являются религия и культура. Проанализировано влияние идейных основ лютеранского вероисповедания на изменения в основных тенденциях развития архитектурных стилей на примерах детальной характеристики протестантских культовых сооружений XVI-XVIII вв. Основное внимание уделяется выявлению тесных взаимосвязей между изменениями в христианской богословской концепции под влиянием лютеранства и развитием художественной культуры Северного Возрождения, в дальнейшем мало всемирное художественное значение. Определены ведущие тенденции генезиса протестантской архитектуры на современном этапе.

Ключевые слова: архитектура, барокко, Библия, Бог, богословие, Возрождение, готика, гуманизм, культура, лютеранство, протестантизм, религия, Реформация.

SUMMARY

I. Bondar. A Reception of Lutheran Ideological Principles in Genesis of Architectural Forms of Religious Buildings: Religious-culturological Aspect.

The article researches interesting and complicated phenomena of spiritual culture, which religion and culture are. The influence of the ideological foundations of the Lutheran faith to the changes in the main development trends of architectural styles in the examples detailed characterization of Protestant religious structures XVI-XVIII centuries. Basic attention is focused on the determination of close interrelations between changes in Christian theological conception under the influence of Lutheranism and development of artistic culture of the Northern Renaissance that consequently had cross-cultural artistic significance. Identified major trends of the genesis of Protestant architecture at the present stage.

Key words: architecture, baroque, Bible, God, theology, Renaissance, Gothic, humanism, Lutheranism, culture, Protestantism, religion, Reformation.